

**UCHWAŁA NR XXVI/278/2013
RADY MIASTA LUBAWA**

z dnia 5 czerwca 2013 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa na lata 2013-2016”.

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2013.594), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162 poz.1568 z późn. zm.), Rada Miasta Lubawa, uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa na lata 2013-2016”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Lubawa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Przewodniczący Rady

dr inż. Bolesław Zawadzki

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY MIEJSKIEJ LUBAWA
NA LATA 2013-2016**

Lubawa 2013

Spis treści

1 Wstęp

2 Podstawa prawna opracowania Programu

2.1 System prawny ochrony zabytków w Polsce

2.1.1 Główne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

2.1.2 Zapisy dotyczące samorządu gminnego

2.1.3 Organizacja organów ochrony zabytków

2.1.4 Pozostałe uwarunkowania prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami

3 Uwarunkowania zewnętrzna ochrony dziedzictwa kulturalnego

3.1 Spójność Programu z krajowymi dokumentami strategicznymi

3.2 Spójność Programu z wojewódzkimi i powiatowymi dokumentami strategicznymi

4 Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturalnego

4.1 Spójność Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi i programami

4.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Miejskiej

Lubawa

4.2.1 Zarys historia miasta

4.2.2 Krajobraz kulturowy i zabytki nieruchome

4.2.3 Zabytki ruchome

4.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

4.3.1 Wpisy do rejestru zabytków

4.3.2 Stanowiska archeologiczne

4.3.3 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)

4.3.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

5 Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Gminy Miejskiej Lubawa

5.1 Stan zachowania obiektów zabytkowych w gminie

5.2 Analiza szans i zagrożeń

6 Założenia programowe

6.1 Priorytety Programu

6.2 Zadania przeznaczone do realizacji w najbliższych latach

7 Instrumentarium realizacji Programu

8 Źródła finansowania Programu

9 Realizacja i finansowanie przez Gminę Miejską Lubawa zadań z zakresu ochrony zabytków

10 Załączniki

10.1 Załącznik nr 1 – Wykaz zabytków z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w rejestrze zabytków prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

10.2 Załącznik nr 2 – Wykaz zabytkowych stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

10.3 Załącznik nr 3 – Obiekty ujęte w Gminnej ewidencji zabytków

1 Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to bardzo istotny czynnik życia i działalności człowieka. Lokalne zabytki to nie tylko materialny ślad bogatej i wspaniałej przeszłości naszego miasta, ale również cenny element kształtujący współczesne otoczenie. Lubawskie zabytki w niezaprzeczalny sposób kształtują świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa poprzez budowanie polityki ochrony powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe miasta. Na krajobraz kulturowy danej miejscowości składają się nie tylko dzieła sztuki czy pojedyncze zabytkowe obiekty, ale również elementy zagospodarowania przestrzennego, krajobraz miejski oraz obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy współdziałaniu samorządu, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców.

Głównym celem opracowania jest wyznaczenie podstawowych kierunków działań i określenie konkretnych zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami oraz całym środowiskiem kulturowym miasta w okresie najbliższych lat. Program powinien służyć przy podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac dotyczących ochrony, upowszechniania i promowania zabytków. Przydatny będzie również przy planowaniu działań z zakresu innych dziedzin m. in. planowania przestrzennego, turystyki czy ochrony środowiska.

Głównymi adresatami Programu jest społeczność lokalna, bezpośrednio zainteresowana polepszeniem stanu zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego. Dotyczy to przede wszystkim obecnych oraz przyszłych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, animatorów życia kulturalnego, lokalnych wspólnot, jak również władz samorządowych gminy, posiadających rzeczywiste instrumenty ochrony zabytków.

2 Podstawa prawna opracowania Programu

Podstawę prawną opracowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa stanowią zapisy art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Z 2003r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

2.1 System prawny ochrony zabytków w Polsce

2.1.1 Główne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Fundamentem systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP) oraz wspomniana już *ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Określają one politykę zarządzania zabytkami oraz wyznaczają główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych).

Szczegółowe zapisy znajdują się w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, która jest podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Określa ona przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Ustawa określa zabytek jako „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.

Opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania (art. 6):

- zabytki nieruchome – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), do których należą:

- wpis do rejestru zabytków prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy;
- uznanie za pomnik historii przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego;
- utworzenie parku kulturowego przez Radę Gminy na podstawie uchwały;
- ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2.1.2 Zapisy dotyczące samorządu gminnego

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie gminy należy do obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej precyzuje art. 4. Gminy są zobowiązane m. in. do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Realizacji tych zadań ma służyć m. in. prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, o której jest mowa w art. 22, ust. 4 cytowanej *Ustawy*: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”. Stanowi ona podstawę do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ujęcie zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków nie stanowi jeszcze formy jego ochrony, jednakże stanowi podstawę do objęcia tych zabytków (nie wpisanych do rejestru zabytków i nie będących parkami kulturowymi) ochroną w formie zapisu w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa ponadto upoważnia Radę Gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, do utworzenia parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16.). W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego Rada Gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał Rad Gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

2.1.3 Organizacja organów ochrony zabytków

Organami ochrony zabytków są (art. 89): minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków.

Wojewódzkiego konserwatora zabytków powołuje i odwołuje wojewoda, za zgodą Generalnego Konserwatora Zabytków (art. 91). Do zadań wykonywanych przez WKZ należy w szczególności:

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- sporządzanie w ramach przyznaných środków budżetowych planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- wydawanie zgodnie z właściwością decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Wojewoda na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków może powierzyć w drodze porozumienia prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

2.1.4 Pozostałe uwarunkowania prawne dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami

- *Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym*

Ustawa reguluje szczegółowy zakres zadań związanych z ochroną zabytków na poziomie lokalnym. Do zadań własnych gminy należy wykonywanie zadań w zakresie m. in. kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami a także ład przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej.

- *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska*

W ustawie zapisano, iż prognoza oddziaływania na środowisko sporządzana przy okazji opracowywania polityk, strategii, planów lub programów powinna „określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania, [...] na środowisko, a w szczególności na [...] zabytki, jak również w przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: „[...] cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wrażliwe na

oddziaływania, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu.

- *Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*

Ustawa, obok ogólnych zapisów mówiących o uwzględnianiu w planowaniu przestrzennym wymagań „ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”, precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla gminy. Uwzględnić należy uwarunkowania wynikające ze: „[...] stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego winny określać „[...] obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Wyznaczanie obszarów chronionych odbywa się poprzez określenie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków granic stref ochrony konserwatorskiej, oznaczonych literami: „A”, „B”, „E”, „K”, „OW”, „W”.

Istotne jest nałożenie na wójtów obowiązków zarówno zawiadomienia m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie i wnioski, jak również opiniowania (studia) lub uzgadniania.

- *Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane*

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”. Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na budowę, na remont tych obiektów czy ich rozbiórkę. W tym ostatnim przypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę.

Budynki „podlegające ochronie na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”, nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej.

- *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami*

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”. Kolejne zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa (tu wyjątkiem są nieruchomości będące we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych) lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu.

Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży „nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.”

- *Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody*

Ustawa określa „tereny zieleni” definiuje jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowymi przemysłowym”.

Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje Wojewódzki Konserwator Zabytków; dotyczy to również drzew owocowych. Ustawodawca posłużył się również pojęciem „wartości historycznych”, „kulturowych”, które są

jednym z czynników ważnych przy tworzeniu parków krajobrazowych, zespołów przyrodniczo - krajobrazowych, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach.

- *Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej*
W *Ustawie* zapisano że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym”, natomiast państwo jako mecenas wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań.

Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami.

Zatem szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez, np. organizację wystaw, edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istnienia odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

3 Uwarunkowania zewnętrzna ochrony dziedzictwa kulturalnego

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa musi uwzględniać wcześniejsze zapisy dokumentów strategicznych szczebla krajowego, wojewódzkiego i powiatowego, o ile nie są sprzeczne z lokalnym interesem ochrony dziedzictwa kulturalnego Gminy Miejskiej Lubawa. Zapewni to sprawne funkcjonowanie Programu oraz jego pełną realizację.

3.1 Spójność Programu z krajowymi dokumentami strategicznymi

Strategia Rozwoju Kraju 2007 – 2015 (dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2006r.)

Strategia jest „podstawowym dokumentem strategicznym określającym cele i priorytety rozwoju społeczno - gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić oraz nadrzędnym, wieloletnim dokumentem strategicznym rozwoju społeczno - gospodarczego kraju, stanowiącym odniesienie dla innych strategii i programów rządowych, jak i opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego”.

W *Strategii* zwrócono uwagę na walory środowiska naturalnego, potencjał kulturowy oraz korzystne położenie na kontynencie Polski. W rozbudowie infrastruktury turystycznej niezbędne jest wsparcie inicjatyw

lokalnych przez władze publiczne. Położenie nacisku na rozwój turystyki zgodne jest także z „Wizją Polski do roku 2015”.

Zasada zrównoważonego rozwoju oraz pielęgnowanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego pozwolą również na osiągnięcie głównego celu *Strategii*, jakim jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski. Wśród priorytetów „*Strategii* ważnych dla dziedzictwa kulturowego znajdujemy: wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę stanu infrastruktury technicznej i społecznej (kultura, sport i turystyka), rozwój obszarów wiejskich (rozwój agroturystyki), rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 i Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokumenty przyjęte przez Radę Ministrów)

Tworzy ramy dla mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnej polityki kulturowej państwa funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Głównym celem *Strategii* jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Do priorytetów zaliczamy:

- aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe celem poprawy stanu zachowania zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do mieszkańców, turystów i inwestorów;
- edukację i administrację na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu *Strategii* w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*, w którym wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwania instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowania;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Monitor Polski 2012, poz. 252).

KPZK 2030 łączy planowanie przestrzenne ze społeczno - gospodarczym, zakłada włączenie procesów programowania i koordynacji rozwoju przestrzennego w nurt realizacji działań prorozwojowych w Polsce. Realizacja wizji zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 przyczyni się do osiągnięcia lepszej spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej kraju, zapewniając równowagę procesów rozwojowych.

W *Koncepcji* zaznaczono, iż „głównym celem przestrzennego zagospodarowania Polski jest osiągnięcie trwałego, wysokiego tempa wzrostu polskiej gospodarki, przy zapewnieniu poprawy stanu środowiska przyrodniczego i umożliwieniu obecnym i przyszłym mieszkańcom kraju równoprawnego dostępu do zasobów przyrody i dóbr kultury.”

Przedstawiono „zasady wynikające z założeń zrównoważonego rozwoju”, wśród których najważniejsze dla szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego są:

- przestrzeń, ze względu na jej wysoką wartość przyrodniczą i kulturową, winna być użytkowana bardzo oszczędnie;
- uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe terenu powinny stanowić podstawę do kształtowania funkcji rozwojowych struktur przestrzennych;
- zajmowanie wartościowej z punktu widzenia ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego przestrzeni winno odbywać się jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Dotyczy to przede wszystkim rozwoju infrastruktury transportowej i rozbudowy miast.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (w trakcie opracowywania)

Program określi cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami. Jego ramy wyznaczają tezy opracowane przez zespół powołany przez Ministra Kultury. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują zapisy odnoszące się odpowiednio do działań o charakterze systemowym, dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania oraz kształcenia i edukacji.

Część zawartych tam celów i kierunków działań powinna być uwzględniona w lokalnych programach opieki nad zabytkami, co dotyczy w szczególności:

- integracji ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego, krajobrazu oraz stosownych zasad zagospodarowania przestrzennego;
- promocji wartości materialnych oraz wartości niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zabytków w warunkach gospodarki rynkowej;
- wzmocnienia roli dziedzictwa, zwłaszcza zabytków, w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości;

- ustalenia czytelnych kryteriów priorytetów oraz usprawnienie systemu rozdziału środków;
- zorganizowania w skali kraju systemu i służb (również na poziomie j.s.t.) dla monitorowania stanu dziedzictwa kulturowego;
- kształcenia społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa;
- budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków, poprzez m.in.: edukację na wszystkich poziomach szkół, również wśród kadr nauczycielskich i kadr samorządowych.

W założeniach *Program* ma również uporządkowanie działań w sferze ochrony poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- zasada *primum non nocere*;
- zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekonicznych);
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- zasada odwracalności metod i materiałów;
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

3.2 Spójność Programu z wojewódzkimi i powiatowymi dokumentami strategicznymi.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko - Mazurskiego na lata 2012-2015 został przyjęty uchwałą nr XIII/240/11 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 28 grudnia 2011r.

Celem programu jest określenie zadań, jakie winny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są w odniesieniu do całego województwa warmińsko - mazurskiego jako regionu administracyjnego. Nie odnoszą się jedynie do władz województwa, których bezpośredni wpływ na działalność chociażby instytucji sprawujących w równej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony do pewnych wybranych instytucji.

1. Zespoleń i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego:

- a) Warunkiem niezbędnym do realizacji zadań zapisanych w Programie jest zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Można je osiągnąć poprzez:
- realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury;
 - włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa;
 - uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa;
 - uwzględnianie – w planach zagospodarowania przestrzennego - ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi i ruralistycznymi, zespołami architektonicznymi oraz archeologicznym dziedzictwem kulturowym;
 - wspieranie procesu opracowywania gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju;
 - wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy;
 - uwzględnianie – w studiach oraz planach zagospodarowania przestrzennego województwa – problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie form regionalnych w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
 - wypracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu;
 - dążenie do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych;
 - wspieranie programów ochrony zabytków uwzględniających finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej;
 - budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację i wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z ochroną zabytków (konkursy, powierzanie ściśle określonych zadań, wsparcie finansowe dla projektów itp.); wspieranie inicjatyw lokalnych zmierzających do tworzenia niewielkich skansenów lub izb pamięci w zabytkowych obiektach, w poszczególnych miejscowościach na terenie województwa warmińsko - mazurskiego.
- b) Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów charakterystycznych dla województwa warmińsko – mazurskiego:

- wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m. in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonywania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim bądź rewaloryzacyjnym;
 - inicjowanie, wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zagospodarowania;
 - dofinansowywanie wybranych prac badawczych i dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi – wprowadzenie systemu wojewódzkich grantów badawczych;
 - dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach, zgodnie z priorytetami określonymi w Programie;
 - Wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa.
- c) Opieka nad zabytkami ruchomymi.
- d) Opieka nad zasobami muzeów.
- e) Program ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego województwa warmińsko-mazurskiego.
- f) Ochrona dziedzictwa niematerialnego.
- g) Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego – rozwój turystyki, działania edukacyjne, promocyjne itp.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego (uchwała Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego Nr XXXIII/505/02 z dnia 12 lutego 2002r.)

Program opieki nad zabytkami miasta Lubawa zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Warmińsko - Mazurskiego celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego dotyczą:

- ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenia szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze, lecz decydujących o odrębności regionalnej;

- przywrócenia zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru;
- zachowania historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa warmińsko - mazurskiego będzie obejmowało przede wszystkim:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka).

Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2020 roku

Założenia Programu Opieki nad Zabytkami miasta Lubawa odwołują się do ogólnych treści przyjętych w Strategii Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Województwa Warmińsko - Mazurskiego do 2020 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Warmińsko - Mazurskiego uchwałą nr XXXIV/474/05 z dnia 31 sierpnia 2005r.). Dokument nie zajmuje się w stopniu szczegółowym zagadnieniami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami. Zakłada jednak rozwój, konserwację, rewaloryzację i zagospodarowanie dóbr kultury jako czynnik powiązany z rozwojem produktów turystycznych, zwłaszcza urozmaiceniem oferty w zakresie turystyki kulturowej. Wskazuje także na potrzebę włączenia obiektów zabytkowych do procesu integracji województwa i budowania tożsamości regionalnej poprzez rozszerzenie w programach nauczania historii regionu zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego.

Strategia Rozwoju Powiatu Iławskiego na lata 2008 – 2015 (uchwała Nr XVI/111/08 Rady Powiatu Iławskiego z dnia 28 lutego 2008r. w sprawie: Strategii Rozwoju Powiatu Iławskiego na lata 2008 - 2015)

Dokument ten wskazuje na obiekty zabytkowe jako mocną stronę powiatu iławskiego, wskazując na istnienie licznych zabytków. Jedną z wizji rozwoju powiatu zakłada wykorzystanie między innymi funkcji przyrodniczej uwzględniającej potrzebę ochrony obiektów przyrodniczych wraz z kształtowaniem krajobrazu oraz funkcji rekreacyjno - turystycznej poprzez wykorzystanie naturalnych walorów dziedzictwa historycznego

i kulturowego do rozwoju usług turystycznych. W strategii zakłada się również ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

4 Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturalnego

4.1 Spójność Programu z lokalnymi dokumentami strategicznymi i programami

Z punktu widzenia gminy najważniejsze są zapisy prawa miejscowego. Ochrona zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy znalazła swoje miejsce w dokumentach o charakterze strategicznym dla gminy oraz opracowaniach wyznaczających kierunki polityki przestrzennej gminy: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin, programów i dokumentów dotyczących ochrony przyrody.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy miejskiej Lubawa (uchwała Nr XXI/159/96 Rady Miasta Lubawa z dnia 28.06.1996 roku wraz ze zmianą – uchwała Nr IV/36/2011 Rady Miasta Lubawa z dnia 1.03.2011 roku).

Studium jest dokumentem określającym politykę przestrzenną gminy oraz planowany sposób zagospodarowania całego obszaru gminy i stanowi podstawę do opracowania przez burmistrza miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zapisy dotyczące szeroko ujętego dziedzictwa kulturowego zostały zapisane w pkt. 4 i 5.2 cz. I Uwarunkowania oraz pkt. 5 cz. II Kierunki zagospodarowania przestrzennego.

Pkt. 4 Uwarunkowania wynikające z stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej oraz pkt. 5 Obiekty i obszary chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków cz. I zawierają:

- a) Zarys historii i przemian struktury przestrzennej gminy,
- b) Walory środowisk kulturowego:
 - Układ urbanistyczny,
 - Budownictwo obronne,
 - Budownictwo sakralne,
 - Zieleń zabytkowa,
 - Stan i zagrożenia środowiska kulturowego;
- c) Obiekty i obszary chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków:
 - Rejestr zabytków,
 - Gminna ewidencja zabytków,

- Stanowiska archeologiczne;
- Strefy ochrony konserwatorskiej oraz obszar wskazany do rewaloryzacji rewitalizacji.

Pkt. 5 Zasady ochrony dziedzictwa kulturalnego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej cz. II zawiera:

- a) Główne elementy tożsamości miasta,
- b) Obiekty i obszary wpisane do Rejestru Zabytków,
- c) Obiekty i obszary o wartościach kulturowych objęte Gminną Ewidencją zabytków,
- d) Sfery ochrony Konserwatorskiej,
- e) Cmentarze,
- f) Stanowiska archeologiczne,
- g) Obszary i obiekty stanowiące dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla miasta Lubawa (uchwała nr XL/289/98 Rady Miejskiej w Lubawie z dnia 26 maja 1998r.). Jako akt prawa miejscowego stanowi podstawę planowania przestrzennego oraz ustalania warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w gminie. Ma on wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w *MPZG* powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. W celu ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego ustalono sfery konserwatorskie:

- sfera A - pełnej ochrony konserwatorskiej,
- sfera B - ochrony konserwatorskiej,
- sfera W - pełnej ochrony archeologicznej,
- sfera OW - ochrony archeologicznej,
- sfera E - ochrony ekspozycji,
- sfera K - ochrony krajobrazu.

Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Lubawy (uchwała nr XIX/147/2008. Rady Miasta Lubawa z dnia 29 kwietnia 2008r.)

Dokument o charakterze strategicznym ukierunkowuje działania samorządu lokalnego na zapewnienie społeczności Lubawy wysokiej poziomu życia poprzez stworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju społeczno - gospodarczego, gdzie potrzeby, oczekiwania i aspiracje społeczeństwa będą zharmonizowane z możliwościami eksploatacji środowiska.

Głównym celem rozwoju Miasta Lubawa jest: zapewnienie mieszkańcom Lubawy wysokiego poziomu życia poprzez wpływ na tworzenie miejsc pracy i dogodnych warunków zamieszkania, ochronę zdrowia i bezpieczeństwa oraz zwiększenie dostępu do edukacji, kultury i sportu. Cel główny przekłada się na cele strategiczne, a te na cele cząstkowe. Cel strategiczny VI - pielęgnacja kultury i dziedzictwa historycznego skupia się na bezpośrednie inwestycje w obiekty uznane za zabytki.

4.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Miejskiej Lubawa

4.2.1 Zarys historia miasta

Pierwsza wzmianka źródłowa na temat ziemi lubawskiej mówiąca o istnieniu grodu w Lubawie pochodzi z 1216r. Świadczy o tym dokument podpisany przez papieża Innocentego III z 18 stycznia 1216 roku, w którym potwierdził Chrystianowi - biskupowi pruskiemu – posiadanie ziemi zubawskiej stanowiącej darowiznę od nowo nawróconego Prusa imieniem Surwabuno. Od 1257 roku Lubawa i okolice przeszły na własność biskupów chełmińskich, którzy utworzyli tutaj jednostkę terytorialną tzw. „biskupi klucz lubawski”. Biskupi wybudowali w Lubawie wspaniały zamek będący ich stałą rezydencją. W 1260 roku miejscowość była już znacznym centrum o charakterze miejskim i obronnym. W roku 1269 Lubawa została zburzona w czasie najazdów Prusów z plemienia Sudowów. Dzięki wysiłkowi mieszkańców dość szybko ją odbudowano. Doceniając ten trud biskup chełmiński Herman (1303-1311r.) wydał przywilej lokacyjny dla Lubawy. Niestety dokument ten nie zachował się do naszych czasów. Wspomina o tym jedynie wznowiony przywilej lokacyjny dla Lubawy biskupa chełmińskiego Ottona z 13 kwietnia 1326 roku. Po roku 1326 Lubawa rozwijała się w oparciu o zasady prawa chełmińskiego, tworząc stopniowo organ samorządowy, czyli radę miejską. W 1440 roku miasto przystąpiło do Związku Pruskiego walczącego przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu. Od pokoju toruńskiego (1466r.) Lubawa wraz z okolicą należała do Polski aż do I rozbioru w 1772r. Na ten okres przypada najszybszy rozkwit miasta. Szczególnie rozwinął się handel i rzemiosło.

Od 1772 roku w wyniku postanowień traktatu wersalskiego Lubawa przeszła pod panowanie króla pruskiego. Pożary i wojny oraz zerwanie powiązań gospodarczych i politycznych miasta z Polską spowodowały jego upadek. W 1774 roku w Lubawie stanął garnizon pruski. Jednocześnie nowe władze rozpoczęły akcję kolonizacyjną, ściągając na ziemię lubawską osadników niemieckich, w znacznej mierze wyznania ewangelickiego. Na mocy traktatu tylżyckiego z 7 lutego 1807r. ziemia lubawska weszła w skład Księstwa Warszawskiego. Zniszczenia spowodowane wojnami napoleońskimi pogorszyły sytuację miasta.

Mimo napływu dużej liczby ludności niemieckiej ziemia lubawska zachowała swój polski charakter. W mieście umacniały się tendencje patriotyczne.

W II połowie XIX w. Lubawa oraz ówczesny powiat lubawski stał się znaczącym ośrodkiem polskiego ruchu narodowego w zaborze pruskim. Stąd też wywodzili się ochotnicy do oddziałów powstańczych w 1863r., tworząc tzw. kompanię lubawską. Okres ten przyniósł też ziemi lubawskiej ponowny wzrost gospodarczy. Miasto pełniło funkcje ośrodka usługowego dla rolnictwa.

Na mocy traktatu wersalskiego powiat lubawski powrócił do Polski. 19 stycznia 1920 roku do Lubawy wkroczyły entuzjastycznie witane oddziały polskiej armii generała Józefa Hallera. Rozpoczął się nowy okres w dziejach miasta – okres międzywojenny, w którym Lubawa utrzymała nadal swój charakter zaplecza usługowego dla rolnictwa. Okupacja hitlerowska przyniosła wzmoczoną eksterminację ludności polskiej. Na terenie Lubawy zlokalizowany był obóz karny dla nieletnich. Wraz z wyzwoleniem miasto popadło w ruinę. Zniszczenia wojenne po przejściu II Frontu Białoruskiego sięgały ok. 80% budynków i budowli. Mimo ogromnych zniszczeń ocalały obiekty architektury sakralnej stanowiące dziś chlubę miasta.

4.2.2 Krajobraz kulturowy i zabytki nieruchome

Już od początku XIII w. z miastem i okolicą wiąże się historyczne pojęcie ziemi lubawskiej.

Ziemia Lubawska

Pierwszą znaną wzmiankę o ziemi lubawskiej (terra Lubavia) zawiera dokument papieża Innocentego III z 18 lutego 1216 roku. Pojęcie „ziemia lubawska” początkowo nie oznaczało odrębnego terytorium plemiennego, a tylko małą ziemię (obszar należący do lokalnego władcy). Była to włość władcy pruskiego Surwabuno położona na lewym brzegu rzeki Drwęcy. Obszar znajdujący się na prawym brzegu rzeki należał już do ziemi chełmińskiej, będącej ówczesnie pod panowaniem księcia mazowieckiego Konrada. Dopiero w następnych latach w związku przede wszystkim z chrystianizacją nastąpiło rozszerzenie granic ziemi lubawskiej z włości Surwabuno na znacznie większy rejon, który w połowie XIII i w XIV wieku występował również w źródłach jako terra Lubavia. Prawdopodobnie już przed podziałem kościelnym Prus na diecezje (1243 rok) ziemia lubawska powiększyła swoje terytorium. Jej granice przebiegały wówczas następująco: na zachodzie wzdłuż Drwęcy na odcinku od ujścia Brynicy do ujścia Gizeli (Gryźla, Gryzela), następnie nieco na północ od tej rzeczki granica dochodziła do miejscowości Zajączki. Za tą wsią skręcała na południe i docierała do rzeki Wel, w okolicy Jeziora Rumiańskiego. Dalej biegła wzdłuż Weli do Lidzbarka Welskiego. Potem skręcała na zachód, dochodziła do rzeczki Brynicy i wzdłuż jej biegu - do Drwęcy.

Centralnym ośrodkiem politycznym i handlowym ziemi lubawskiej w XII i XIII wieku była oczywiście Lubawa, pruska osada obronna. Jej mieszkańcy musieli tworzyć już wówczas silną i bardzo żywotną grupę społeczną wywierającą wpływ na okolice, skoro we wspomnianym dokumencie papieskim z 18 lutego 1216 roku przyległe do Lubawy tereny zostały nazwane terra Lubavia.

Lubawa posiada wiele zabytków, które wraz z czytelnie zachowanym średniowiecznym układem urbanistycznym stanowią dużą atrakcję turystyczną.

Kościół pod wezwaniem św. Anny

Najstarszą budowlą sakralną miasta jest jednonawowy, bogato wyposażony, gotycki kościół św. Anny. Kościół wzniesiono około 1330r. Jest on murowany z cegły w stylu gotyckim, jednonawowy na rzucie prostokątnym. Kilkakrotnie odbudowywany po pożarach trapiących miasto w XVI wieku. W późniejszych wiekach dokonywano rozmaitych przeróbek w stylu renesansowym. W 1582 roku przybudowano do kościoła od strony południowej wspaniałą, kwadratową, pokrytą półkolistą kopułą, renesansową kaplicę Mortęskich - fundowaną przez Magdalenę Mortęską. Znajduje się tam barokowy ołtarz z figurką patronki ziemi lubawskiej - Matki Boskiej Lipskiej. Słynąca cudami rzeźba jest umieszczona w złożonym medalionie ołtarza. Prowadzi do niej bogaty portal z początku XVII wieku. Wspaniałe grobowce w kaplicy Mortęskich uległy zniszczeniu prawdopodobnie w czasie wojen szwedzkich w XVII wieku. Pod kaplicą znajduje się krypta grobowa rodziny Mortęskich. Około roku 1600 przerobiono szczyt zachodni kościoła oraz dobudowano zakrystię.

Kościół posiada bogate wyposażenie wnętrza m.in. złożony barokowy ołtarz główny z 1723 r. z obrazem Matki Boskiej Różańcowej (ok. 1600r.). Wykonany jest z ciemnego drewna i sięga aż do typowego dla baroku iluzorycznego sklepienia kolebkowego. Równie piękne są barokowe ołtarze boczne.

W początkach XVII wieku przebudowano kruchtę północną, tworząc kaplicę Aniołów Stróżów. W XIX wieku dobudowano do niej prostokątne baptysterium. Okna południowe i północne są ostrołukowe, a w zakrystii i skarbczyku - zakończone półkoliście. W baptysterium znajdują się grobowce biskupów chełmińskich: Jana Konopackiego (+ 1530) oraz Stanisława Żelińskiego (+ 1571). Przy samym wejściu mieści się małe epitafium z piaskowca wojewody malborskiego Samuela Żelińskiego z 1629 roku i jego żony - Zofii z Mortęskich.

Na dachu kościoła znajdują się dwie chorągiewki z herbami biskupów: Stanisława Hozjusza (1549-1551) i Piotra Kostki (1574-1595), a na drzwiach zakrystii - herb biskupa Wawrzyńca Gembickiego z około 1600 roku. Godne uwagi są: unikalna panorama starej Lubawy zawarta w antepedium ołtarza św. Krzyża; ława barokowa z XVII wieku z herbem Odrowąż; wielki ołtarz późnobarokowy (Wniebowzięcia), bogato złożony z

około roku 1700; barokowa rzeźba ludowa z pierwszej połowy XIX wieku wyobrażająca "Zmartwychwstałego Chrystusa".

Kościół pod wezwaniem św. św. Jana Chrzciciela i Michała wraz z zespołem poklasztornym bernardynów

Nieco późniejszy jest kościół św. Jana Chrzciciela wchodzący w skład zespołu poklasztornego franciszkanów. Świątynia powstała na miejscu zbudowanej około 1366r. - jeszcze przez biskupa Wikbolda Dobilsteina (1363 – 1385) - kaplicy pod tym samym wezwaniem. Kolejny fundator biskup Mikołaj Chrapicki (1496-1508) w latach 1502 - 06 powiększył kaplicę, pobudował klasztor i osadził w nim niemiecki konwent franciszkanów o najsurowszej regule sprowadzonych z Saalfeld w Saksonii.

Okres reformacji to zły czas dla historii klasztoru. W latach 1566 – 1580 stał pusty. Dopiero biskup Piotr Kostka (1574-1595) sprowadził do Lubawy nowych zakonników, tym razem byli to już bernardyni z polskiej prowincji. Lubawski klasztor po odrestaurowaniu był pierwszym polskim konwentem bernardyńskim w Prusach Królewskich. W drugiej połowie XVII wieku w czasach swojej świetności był już cały murowany. W najstarszym skrzydle znajdowała się zakrystia ze skarbcem, oficyna, biblioteka oraz pokoje nad refektarzem. Późniejsze drugie i trzecie skrzydło były bogato wyposażone, a całość zamykało ostatnie, czwarte skrzydło położone najbliżej kościoła, tworząc w ten sposób założenie na planie kwadratu. Wszystkie skrzydła posiadały krużganki i okazałe zdobione sklepienia. Z czteroskrzydłowego założenia do dziś przetrwały trzy podstawowe: wschodnie, południowe i zachodnie.

12 marca 1821 roku na rozkaz króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III kościół został zniesiony i przekazany gminie protestanckiej. Wkrótce wewnątrz kościoła przystosowano do liturgii protestanckiej. Po drugiej wojnie światowej budynki klasztorne zostały przekazane szkole podstawowej, a kościół służył jako magazyn. W latach 1974-1975 kościół popularnie zwany wtedy szkolnym, został oddany jako filialny w użytkowanie lubawskiej parafii. Szkoła podstawowa w budynkach klasztornych miała swoją siedzibę do roku 1975. 3 września 2003r. budynek dawnego klasztoru został przekazany parafii katolickiej św. Jana Chrzciciela i Michała w Lubawie. W ten sposób prawie po 200 latach całością zabudowań ponownie administruje kościół katolicki.

Kościół posiada unikalny strop kasetonowy z XVII w. Na uwagę zasługuje również gotycki krucyfiks przywieziony na początku XVI w. przez franciszkanów z ich macierzystego klasztoru oraz płyta nagrobna fundatora klasztoru biskupa Mikołaja Chrapickiego znajdująca się w posadzce prezbiterium.

Kościół pod wezwaniem św. Barbary

Ciekawym obiektem jest kościół szpitalny pod wezwaniem św. Barbary zbudowany w latach 1770 - 1779. Wcześniej istniał w tym miejscu szpital i kościół pod wezwaniem św. Jerzego. Po pożarach dwukrotnie odbudowany w roku 1511 i 1616. Podczas pierwszej wojny szwedzkiej kościół został ponownie zniszczony i odbudowany w latach 1672 – 1676, ale już pod wezwaniem św. Jana i Barbary. Obecny kościół jest drewniany, barokowy, zbudowany na podmurówce kamiennej, konstrukcji zrębowej, oszalowany. Stanowi przykład wysokiego kunsztu ludowej ciesielki. Od wschodu do połowy wtopiona w fasadę stoi prostokątna wieża konstrukcji zrębowej, kryta daszkiem czterospadowym z ośmioboczną ażurową latarnią. Wyposażenie wnętrza jest jednolite późnobarokowe bez polichromii, utrzymane w przyziemnej kolorystyce z minimalnymi złoceniami. Pochodzi ono z czasu budowy kościoła. Wystrój kościoła zalicza się do najpiękniejszych wnętrz barokowych na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Na wieży kościoła znajduje się zabytkowy dzwon z 1716 roku, lany w Gdańsku.

W 1994 roku przeprowadzono prace konserwatorskie polegającej na rozbiórce kościoła i ponownym postawieniu z zachowaniem oryginalnego wnętrza i wymianą zewnętrznych ścian na nowe, ponieważ całość groziła zawaleniem.

Sanktuarium w Lipach

Na uwagę zasługuje Sanktuarium w pobliskich Lipach - miejsce kultu maryjnego. Znajduje się tam słynąca łaskami figurka Matki Boskiej Lipskiej - Patronki ziemi lubawskiej. Rozbudowane sanktuarium może przyjmować wielotysięczne rzesze wiernych a odpust, który tradycyjnie odbywa się na początku lipca przyciąga co roku wielu pątników. Od około XIII w. stała w tym miejscu drewniana kaplica, która z czasem spłonęła i dopiero w 1626 roku pobudowano tu pierwszy murowany kościół. Niestety i ten kościółek spłonął w 1861r. Obecnie znajduje się tam neogotycki kościół poświęcony w 1870r. pod wezwaniem Nawiedzenia NMP. Szczyt południowy kościelnej zakrystii przebudowano w 1953r.

Kult Matki Boskiej Lipskiej sięga czasów, kiedy Lubawę i jej okolice zamieszkiwały plemiona Prusów. Samo Sanktuarium położone jest 2 kilometry od centrum miasta w kierunku wschodnim. W zamierzchłych czasach okolice te porastały gęste lasy z przewagą lasu lipowego. Przydomek Matki Boskiej Lipskiej nie jest więc przypadkowy.

Stara legenda lubawska głosi, że po nawróceniu się Surwabuno, nobila pruskiego z plemienia Sasinów, pogańskiego władcy grodu, mieszkańcy zobaczyli w pobliskich Lipach jasność rozlaną wokół korony drzewa lipowego w miejscu, gdzie od wieków składano krwawe ofiary. Źródłem światła była niewielka figurka Matki Boskiej tkwiąca w gałęziach drzewa. Figurkę zaniesiono do istniejącego już wtedy lubawskiego kościoła. Jednak nazajutrz figurka zniknęła z kościoła i ponownie pojawiła się na tym samym drzewie. Po ponownym przeniesieniu figurki do Lubawy cud powtórzył się. Wtedy władca Lubawy Surwabuno wraz z biskupem

Chryścianem oraz mieszkańcami udali się w procesji do Lip, wzywając do zaprzestania pogańskich praktyk. Ścieli prastarą Lipę i na tym miejscu pobudowano kaplicę. Z obawy jednak, aby figurka nie została zbezczeszczona, zabrano ją do Lubawy, obiecując jednocześnie, że co roku będzie ona przynoszona do Lip. Do dziś co roku 1-2 lipca odbywa się odpust i tak jak przed wiekami mieszkańcy ze swoją figurką pielgrzymują do Sanktuarium.

Istnieje druga wersja, według której kaplica powstała po krwawej bitwie, która miała miejsce w 1263r. pod Figankami (Fiugajki) koło Lubawy. Krzyżacy doznali w niej ogromnej jak na owe czasy klęski za sprawą przywódcy plemienia Natangów Henryka Monte. W walce poległ mistrz krajowy Helmerich von Rechenberg oraz 40 braci rycerzy, nie licząc kilkakrotnie większej liczby wspomagających ich wojowników niższej rangi. Jak wielka to była klęska zrozumiemy dopiero wtedy, gdy uświadomimy sobie, że cała potęga Zakonu w tamtych czasach liczyła około 200 rycerzy. Po krwawej bitwie osiadł w Lipach w pobudowanej przez siebie grocie pobożny lubawianin, by się tu modlić za poległych, zarówno spośród powstańców pruskich, jak i Krzyżaków. Po jego śmierci Krzyżacy ufundowali drewniany kościółek pod wezwaniem Narodzenia Matki Boskiej, by uczcić pamięć poległych.

Rezydencja biskupów chełmińskich

Z pięknego zamku biskupów chełmińskich wzniesionego na początku XIV wieku pozostały ruiny, które tworzą niepowtarzalny klimat Lubawy i podnoszą jej walory turystyczne. Lubawski zamek czasy swojej świetności przeżywał, będąc przez 500 lat główną rezydencją biskupów chełmińskich.

Budowę zamku rozpoczęli budowniczowie cysterscy około 1301 roku, prawdopodobnie w ostatnim roku urzędowania biskupa Henryka Schoenka (1292 - 1301), a kontynuowano ją w czasach władania biskupa Hermana (1303 - 1311). Cystersi budowlę wzniesli częściowo z kamienia, a częściowo z cegły. U dołu mamy mury z polodowcowych gładów, u góry cegły w układzie wendyjskim. Zamek posiadał wysokie mury, wały obronne i most zwodzony, chroniony był przez baszty z wysoką strzelistą wieżą zamkową, w której znajdował się ozdobny zegar wieżowy. Wokół murów obronnych biegły fosy, za którymi rozpościerały się wspaniałe biskupie ogrody. Ostateczne ukształtowanie późnośredniowiecznego czteroskrzydłowego zamku przypadło na początek XV w. W XVII w. późnogotycki zamek został gruntownie przebudowany i rozbudowany. Zyskał wtedy wysoką (blisko 60 m) oktagonálną wieżę górującą nad miastem. Prace te uczyniły z zamku wygodną i bezpieczną wczesnobarokową rezydencję.

Wiek XVI i XVII to czas władania lubawskim zamkiem przez wielkich biskupów humanistów i dyplomatów. Wtedy administrowanie tą diecezją stanowiło pierwszy stopień do wielkich karier kończących się awansami do najbardziej liczących się stolic biskupich: Włocławka, Krakowa i Gniezna, aż po najwyższe godności kościelne, stąd wywodziło się czterech późniejszych prymasów Polski.

Dostęp do lubawskiego zamku nie był łatwy i w pełni zasłużył sobie na opinie zamku trudnego do zdobycia. Od północy i północnego-wschodu osłaniały go wielkie, grząskie moczary. W każdym rogu dziedzica stała wieża obronna. Warownia lubawska uważana była za jedną z silniejszych w ziemi chełmińskiej.

Ostatnim ordynariuszem chełmińskim rezydującym w Lubawie był Andrzej Ignacy Bajer (1759-1785). Od 1787 roku, kiedy jego następca biskup Jan Karol von Hohenzollern polecił rozebrać niektóre zabudowania, nastąpiła stopniowa rozbiórka budynków zamkowych. W 1813r. zamek został trafiony piorunem i spłonął wraz z wieżami. Pomogło to w podjęciu ostatecznej decyzji i przekazaniu w 1826r. na polecenie nadprezydenta rejencji Prusy Teodora von Schöna pozostałości zamku na materiał budowlany, pomimo udokumentowanych protestów lokalnego społeczeństwa.

Czytelny układ polokacyjny

Powstania pruskie oraz lokacja miasta doprowadziły do zatarcia śladów form wcześniej istniejących. Do dziś natomiast zachował się czytelny układ polokacyjny. Miasto lokowano na prawie chełmińskim. Lubawa została wpasowana pomiędzy koryta dwu potoków: Sandeli i Jesionki. Z tego powodu miasto uzyskało kształt zniekształconej elipsy. W tak zagospodarowaną przestrzeń średniowieczni budowniczowie wprzęgli zgodnie z gotyckimi prawidłami prostokątny rynek. Gotycka Lubawa, co jest czytelne do dziś, posiadała rynek otoczony ośmioma blokami działek, po jednej przy każdym boku i narożniku w układzie szachownicowym. Wokół miasta biegły ciągi uliczne wzdłuż murów miejskich.

Mury obronne miasta rozpoczął wznosić na początku XIV wieku biskup Herman z Pryzny (1303-1311). Warto w tym miejscu zauważyć, iż pierwsze mury miejskie w Polsce powstały w 1260r. we Wrocławiu, około 1280r. w Poznaniu, a po 1290r. w Krakowie. Lubawa posiadała podwójny system murów obronnych. Do dziś zachowały się znaczne fragmenty wewnętrznych murów obronnych o grubości 2.5m w wielu częściach starego miasta. Obwarowania zewnętrzne przetrwały w postaci śladowej.

Zabytkowa zabudowa mieszkalna i użyteczności publicznej

Pomimo znacznych zniszczeń po II wojnie światowej zachowało się wiele zabytków architektury mieszkalnej. Do najstarszych należą dwie baszty gotyckie z XIV-XVI w., przebudowane na domy mieszkalne w XVIII - XIX w. przy ul. Pod Murami 28 i 30 oraz XVIII w. domy przy ul. Kilińskiego 4, Zamkowej 23 i 27 czy z przełomu XVIII i XIX w. przy ul. Kilińskiego 6. Sporą część zabudowy stanowią domy i kamieniczki z XIX i początku XX w. zlokalizowane przy ul. Gdańskiej, Grunwaldzkiej, św. Barbary, Jagiellońskiej, Kościelnej, Kupnera, Pomorskiej, Warszawskiej, Zamkowej czy Placu 700-lecia.

Na uwagę zasługuje powstały w latach 1863 – 1896 neogotycki szpital przy ul. Grunwaldzkiej oraz zlokalizowana przy tej samej ulicy również neogotycka szpitalna kaplica z końca XIX w.

Strój lubawski

Tradycyjny odświętny strój lubawski wyszedł z użycia już od połowy XIX w. Odzież męska jak i kobieca była zróżnicowana w zależności od użytych materiałów, kroju oraz wieku i zamożności mieszkańców. Pod sukmanę zakładano kamizelkę (bruszlac, westka) - długości do pasa.

W rejonie północnym- i północno - zachodnim ziemi lubawskiej występowały też częściej niż na wschodzie i południu tak zwane wamsy. Była to bluza z niebieskiego sukna, obcisła, zapięta na haftkę pod szyją. Spodnie były szerokie w kolorach modrym, rzadziej zielonym i innych. Wsuwano je w wysokie buty (skorznie). Tradycyjny ubiór męski uzupełniał wysoki kapelusz pilśniowy (filcowy), okrągły, zwężający się ku górze, z aksamitnym sznurkiem naokoło, barwy modrej, a nawet czarnej. Kapelusz przyozdabiano czasem szklanymi oczkami (zielonymi i czerwonymi) lub też pawimi piórami.

Podobnie różnobarwnie wyglądał świąteczny strój kobiecy. Najbardziej efektowną i ozdobną częścią owego ubioru były czepki. Obwiązywano je różnej wielkości chustkami; zimą wielkimi grubymi, latem cienkimi i mniejszymi. Dziewczęta zaś nosiły na głowie tylko chustki lub też chodziły z gołą głową, opuszczając warkocze. Do motywów zdobniczych należały głównie trójkąty, zestawiane w czworoboki.

Do innych części kobiecego ubioru na charakteryzowanym terenie wchodziły: koszula płócienna z długimi rękawami, suknia lub spódnica oraz stanik i fartuch. Kolory były najczęściej modre, ceglaste, zielone, białe i czerwone. Rzadziej występowały ciemnoczerwony, szary lub brązowy. Stanik stanowił rodzaj bluzki, koloru ciemnoniebieskiego. Zimą bogatsze kobiety nosiły kaftany, bogato zdobione, ze świecącymi guzikami. Fartuchy były zazwyczaj szerokie płócienne (albo muślinowe) w kolorowe pręgi. Na nogi wkładano zimową porą trzewiki skórzane, sznurowane (buciki), latem zaś - trzewiki, tzw. płytkie.

Park Miejski „Lubawskie Łazienki”

W sąsiedztwie kościoła św. Jana i Michała Archanioła przy ulicy Kupnera usytuowany jest wspomniany już wcześniej Miejski Park ze stawami tzw. Łazienki Lubawskie, które powstały w 1926 roku. Postanowiono wówczas wybudować staw z przeznaczeniem na cele łaźni letniej. Z czasem okolice upiększono

alejkami, obsadzono ozdobnymi krzewami i drzewami. Do dziś rośnie tu wiele ciekawych okazów drzew oraz krzewów. W latach 60-tych znacznie powiększono powierzchnię parku.

4.2.3 Zabytki ruchome

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków stanowią wyposażenie lubawskich kościołów. Informacje na ich temat dostępne są w siedzibie WUOZ w Olsztynie w księdze inwentarzowej B.

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest, podobnie jak rejestr zabytków nieruchomych, przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Do rejestru zabytków ruchomych wpisanych jest 218 obiektów na podstawie 3 decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Lp.	Nr rejestru	Miejsce przechowywania zabytku	Data wpisu	Przedmiot ochrony	Ilość
1	B-136	Kościół parafialny pw. Św. Jana i Michała	26.02.1993r.	Elementy wyposażenia kościoła	20
2	B-135	Kościół filialny pw. Św. Barbary	24.11.1992r.	Elementy wyposażenia kościoła	11
3	B-154	Kościół parafialny pw. Św. Anny	27.12.1995r.	Elementy wyposażenia kościoła	187
				Razem:	218

4.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

4.3.1 Wpisy do rejestru zabytków

Na terenie miasta Lubawa w rejestrze ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO - MAZURSKIEGO znajduje się 25 wpisów. Rejestr zabytków nie jest dokumentem zamkniętym i podlega aktualizacji polegającej m.in. na uzupełnianiu jej o kolejne obiekty oraz na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz zniszczonych zabytków. Obiekt może zostać wykreślony z rejestru, gdy uległ on zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej

albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych. Decyzje o skreśleniu obiektu z rejestru zabytków wydaje Generalny Konserwator Zabytków działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków zamieszczony jest w Załączniku nr 1 do *Programu*.

4.3.2 Stanowiska archeologiczne

Na terenie miasta Lubawa znajdują się 2 stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie. Obszary te objęte są ochroną prawną zapisaną w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wykaz zabytkowych stanowisk archeologicznych zamieszczony jest w Załączniku nr 2 do *Programu*.

4.3.3 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków (GEZ)

Wykaz zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków zamieszczony jest w Załączniku nr 3 do *Programu*. Gminna ewidencja zabytków nie jest dokumentem zamkniętym. Winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m.in. na uzupełnianiu jej o kolejne budynki oraz na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, skucie wystroju elewacji itp). Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ujęcie obiektu w gminnej ewidencji zabytków nie jest formą prawnej ochrony zabytku, jaką jest wpis do rejestru zabytków. Jakkolwiek dla obiektu uwzględnionego w gminnej ewidencji zabytków istnieje obowiązek uzgodnienia przez właściwy organ architektoniczno – budowlany z organem konserwatorskim (Wojewódzki Konserwator Zabytków) decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (art. 53 i 60 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. Dz. U. 2003 nr 80 poz. 717) oraz uzgadniania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę (ustawa z dnia 7 lipca 1994 r., art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego Dz. U. 2010 nr 243 poz. 1623).

4.3.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z art. 19 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z późn. zm.) w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Lubawy zostały wyznaczone następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

1. sfera A - pełnej ochrony konserwatorskiej,
2. sfera B - ochrony konserwatorskiej,
3. sfera W - pełnej ochrony archeologicznej,
4. sfera OW - ochrony archeologicznej,
5. sfera E - ochrony ekspozycji,
6. sfera K - ochrony krajobrazu.

- w sferze A – obejmującej teren Starego Miasta w granicach historycznych murów oraz teren historyczny w granicach kościoła sanktuarium w Lipach, obowiązuje:
 - ochrona historycznych wartości tych terenów,
 - zachowanie zasad planowania, w tym układu ulic i placów, linii zabudowy i podziału działek,
 - restauracja obiektów zabytkowych,
 - eliminacja ruchu ciężkiego i ograniczenia ruchu samochodów osobowych,
 - uzyskanie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ) wytycznych do projektowania, uzgadniania koncepcji projektu technicznego, zezwolenia na realizację;
- w sferze B – obejmującej tereny historycznych przedmieść wokół Starego Miasta oraz bezpośrednie otoczenie kościoła w Lipach obowiązuje:
 - opracowanie projektu z uwzględnieniem historycznej kompozycji urbanistycznej i brył budynków, restauracji i modernizacji obiektów historycznych, likwidacji obiektów dyszharmonizujących,
 - uzgadnianie projektów z WKZ;
- w sferze E – obowiązuje ochrona ekspozycji Starego Miasta od strony północnej do drogi nr 52 i od strony zachodniej wzdłuż doliny rzeki Sandeli, obszaru wokół Starego Miasta oraz ochrona ekspozycji Sanktuarium od strony drogi nr 537, poprzez:
 - zakaz wprowadzania funkcji i zabudowy uzupełniającej w stosunku do funkcji podstawowych określonych planem,

- wszystkie ewentualne zmiany wymagają uzgodnienia z WKZ;
- w sferze W – pokrywającej się ze strefą A oraz obejmującej teren grodziska znajdującego się na części obszaru ogrodów działkowych przy ul. Kwiatowej, obowiązuje:
 - wykonanie badań archeologicznych przed dokonaniem zmian w zagospodarowaniu przestrzennym każdorazowo w oparciu o wytyczne konserwatorskie;
- w sferze OW, która dotyczy dziesięciu wstępnie określonych stanowisk archeologicznych w północnej części miasta, obowiązuje:
 - zgłaszanie do WKZ wszelkich zmian ziemnych w celu przeprowadzenia obserwacji archeologicznych,
 - wstrzymanie robót ziemnych w przypadku natrafienia na obiekty historyczne lub archeologiczne;
- w sferze K – strefa ochrony krajobrazowej obejmującej park „Łazienki” oraz historyczny cmentarz obowiązuje:
 - pełna ochrona istniejącego historycznego krajobrazu cmentarzy i parku,
 - ewentualne zmiany wymagają uzgodnienia z WKZ.

5 Analiza szans i zagrożeń dla środowiska kulturowego Gminy Miejskiej Lubawa

5.1 Stan zachowania obiektów zabytkowych w gminie

Stan zachowania obiektów zabytkowych należy uznać za dobry. W przypadku obiektów sakralnych widać dbałość o ich wygląd i stan zachowania, a zarządzające nimi parafie wykazują cenną inicjatywę, pozyskując i aplikując o zewnątrz środka dostępne w różnych funduszach przeznaczone na konserwację obiektów zabytkowych. Mankamentem jest jednak zjawisko niepotrzebnego modernizowania tych obiektów lub ich najbliższego otoczenia przy użyciu materiałów charakterystycznych dla współczesnego budownictwa. Wielu właścicieli zabytkowych kamienic wykazuje dużą troskę o wygląd swojej nieruchomości, co paradoksalnie przyczynia się do zagrożenia polegającego na utracie przez te obiekty ich zabytkowego charakteru. W wyniku prac budowlano - remontowych tego typu obiekty ulegają modernizacji, przebudowie, przez co tracą swój zabytkowy charakter. Odnawianie i wymiana substancji budowlanej miasta jest w zasadzie pozytywnym procesem pozwalającym utrzymać jego atrakcyjność, ale w przypadku chęci zachowania

wyjątkowego klimatu, tożsamości i ciągłości tradycji przejawiającej się także w nawarstwieniach budowlanych – proces ten musi przebiegać przy zastosowaniu pewnych reguł.

5.2 Analiza szans i zagrożeń

W celu określenia priorytetów *Programu Opieki nad Zabytkami* oraz możliwości w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Miejskiej Lubawa opracowano analizę SWOT.

Mocne strony:

- jednorodność zasobów zabytkowych,
- zachowany w znacznym stopniu historyczny układ urbanistyczny miasta,
- dbałość mieszkańców o wygląd miasta,
- bliskość atrakcji turystycznych Park Krajobrazowy Wzgórz Dylewskich, Grunwald,
- niski poziom zanieczyszczenia środowiska,
- obszary atrakcyjne przyrodniczo oraz krajobrazowo,
- dobra infrastruktura komunikacyjna – węzeł kolejowy (towarowy), droga wojewódzka i krajowa,
- biegnące przez Lubawę szlaki rowerowe, piesze,
- współpraca z miastem Sławsk z obwodu kaliningradzkiego,
- przynależność miasta do Międzynarodowej Sieci Miast Dobrego Życia Cittaslow,
- dobry poziom infrastruktury gastronomiczno-hotelarskiej,
- pozyskiwane środki unijne,
- ożywiona działalność lokalnych stowarzyszeń,
- sprawny samorząd - wiele nagród i wyróżnień na poziomie wojewódzkim i krajowym, między innymi:
 - 2 miejsce w Rankingu Samorządów Rzeczypospolitej „Złota Setka Samorządów 2005”
 - 73 miejsce w Polsce w Rankingu Samorządów Rzeczypospolitej „Złota Setka Samorządów 2006”
 - 39 miejsce w Polsce, a 1 miejsce w województwie warmińsko-mazurskim w Rankingu Samorządów Rzeczypospolitej „Złota Setka Samorządów 2007”
 - 18 miejsce w Polsce według poziomu zrównoważonego rozwoju gmin miejskich opracowanym przez Politechnikę Warszawską w partnerstwie z Fundacją Godła promocyjnego „Teraz Polska” w 2008r.

- 4 miejsce w Polsce (1 w województwie) w 2011r. oraz 8 miejsce w Polsce (1 w województwie) w 2012r. w Rankingu Zrównoważonego Rozwoju Jednostek Samorządu Terytorialnego w kategorii Gmin Miejskich.

Słabe strony:

- mała ilość zabytków o wybitnych wartościach historycznych i artystycznych,
- znaczna utrata tkanki zabytkowej (np. ruiny zamku Biskupów Chełmińskich),
- migracja młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem,
- mała ilość inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- zaniedbania w sferze estetyki architektonicznej i urbanistycznej,
- słabo wykorzystany potencjał środowiska kulturowego,
- brak wystarczających środków na ochronę zabytków,
- emigracja ludzi młodych i wykształconych,
- duże oddalenie od głównego ośrodka administracyjno – gospodarczego województwa warmińsko – mazurskiego,
- zła polityka gospodarcza, finansowa, fiskalna państwa, niestabilne prawo.

Szanse dla ochrony zabytków:

- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w wieloletnich planach i programach rozwoju miasta,
- powiązanie w większym stopniu ochrony dziedzictwa z turystyką,
- uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym,
- wykorzystanie posiadanych walorów przyrodniczych i zasobów zabytkowych dla rozwoju turystyki,
- wykorzystanie różnych programów pozwalających uzyskać dofinansowanie na ochronę zabytków,
- wspieranie wszelkich inicjatyw zmierzających do popularyzacji zabytków w tym obiektów o charakterze izb pamięci i muzeów,
- zwiększanie świadomości poprzez wydawane informatorów, folderów, publikacji
- oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych.

Zagrożenia dla ochrony zabytków:

- degradacja zabytków,

- negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, a źródło ograniczeń,
- postępująca modernizacja obiektów zabytkowych prowadzona bez poszanowania zabytkowej substancji,
- brak profesjonalnej i ciągłej informacji o zabytkach oraz dostatecznego oznakowania zabytków.

6 Założenia programowe

6.1 Priorytety *Programu*

Nadrzędnym celem planów i działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest ochrona oraz efektywne zarządzanie materialnym dziedzictwem kulturowym, w tym dążenie do poprawy stanu zabytków, ich konserwacji, rekonstrukcji, adaptacji i rewitalizacji w celu wykorzystania potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Cel nadrzędny można zrealizować poprzez wieloletnie działania polegające na:

- planowym i konsekwentnym realizowaniem zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków,
- powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gminy,
- wykorzystaniem walorów zabytkowych jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję gminy,
- próbę uwzględnienia ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu w dokumentach planistycznych miasta,
- wspieranie projektów pośrednio związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych.

6.2 Zadania przeznaczone do realizacji w najbliższych latach

- kontynuacja rewitalizacji centrum starego miasta w pierwszej kolejności ul. Ratuszowej, Browarowej, Kilińskiego, Pomorskiej, Kowalskiej i Ogniowej,
- restauracja murów obronnych ruin zamku Biskupów Chełmińskich wraz z budową ścieżki naukowo-dydaktycznej i podświetleniem murów,
- rozpoczęcie procesu odrestaurowania podziemi (piwnic) ruin zamku Biskupów Chełmińskich i zagospodarowanie ich na cele użyteczno-społeczne np. prezentacja muzealiów, galeria, wystawy,

- zakup trwałego wyposażenia do prezentacji muzealiów i starodruków w Bibliotece Miejskiej,
- zakup eksponatów muzealnych do Biblioteki Miejskiej,
- utworzenie Centrum Informacji Kulturalnej w zakresie ochrony, promocji i rozwoju dziedzictwa kulturowego,
- prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami zabytków – w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z regionalnymi mediami lokalnymi mająca na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pożytku publicznego zajmującymi się zagadnieniami ochrony zabytków,
- uczestnictwo pracowników Urzędu Miasta w szkoleniach z zakresu ochrony zabytków,
- dalsze współfinansowanie prac konserwatorskich i remontów zabytków z budżetu gminnego,
- działania promocyjne, edukacyjne, kulturalne i wydawnicze zwiększające świadomość wśród mieszkańców i osób odwiedzających miasto w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- edukacja mieszkańców począwszy od poziomu szkoły podstawowej z zakresu ochrony i wiedzy o zabytkach,
- wyróżnienie obiektów charakterystycznych dla miasta, na których można oprzeć promocje dziedzictwa, takich jak sanktuarium w Lipach, kościoły, ruiny zamku, czy układ urbanistyczny miasta,
- ścisła współpraca z WKZ w Olsztynie oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- podjęcie wszelkich możliwych działań mających na celu zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków,
- opracowanie przewodnika miasta Lubawa po zabytkach połączonego z atrakcjami turystycznymi, szlakami, tradycjami i legendami lokalnymi,

7 Instrumentarium realizacji Programu

Zadania określone w *Programie* będą wykonywane za pomocą instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, np. dotyczących planów zagospodarowania przestrzennego, rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków oraz wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- finansowych – finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych,
- koordynacji – poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp. Plan zakłada również współpracę z ośrodkami naukowymi, akademickimi, stowarzyszeniami oraz z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami,
- społecznych – poprzez działania edukacyjne, promocyjne oraz współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- kontrolnych – aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, wypełnianie założeń i zaleceń niniejszego programu.

8 Źródła finansowania Programu

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich. W ostatnich latach zauważa się pozytywną tendencję uaktywniania nowych źródeł oraz do zwiększania kwot na dotacje wśród już funkcjonujących. Dotacje przeznaczane mogą być na prace wymienione w art. 77 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach i w trybie ustalonym przez podmioty dotujące.

Właściciele lub użytkownicy obiektów zabytkowych położonych na terenie Gminy Miejskiej Lubawa mogą ubiegać o dofinansowanie z następujących źródeł:

- *Środki Gminy Miejskiej Lubawa*

Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXXVI/281/2010 Rady Miasta Lubawa z dnia 31 marca 2010r. (zmieniona uchwałą nr XXXVIII/303/2010 Rady Miasta Lubawa z dnia 26 maja 2010r.) w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Udzielenie dotacji może nastąpić po złożeniu wniosku do Burmistrza Miasta Lubawa w terminie do 31 marca w roku, w którym dotacja ma być udzielona. Dofinansowanie można uzyskać na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych, dostępnych publicznie,

wpisanych do rejestru zabytków oraz położonych na terenie Gminy Miejskiej Lubawa i nie stanowiących jej własności.

W przypadku nie rozdzielania wszystkich środków przeznaczonych na dotacje w danym roku, można dodatkowo składać wnioski o udzielenie dotacji do dnia 31 lipca.

- *Środki Województwa Warmińsko - Mazurskiego*

Zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XLIV/847/10 Sejmiku Województwa Warmińsko - Mazurskiego z dnia 26 października 2010r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru.

Dotacje z budżetu samorządu województwa warmińsko-mazurskiego na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami są przekazywane po rozstrzygnięciu ogłaszanego przez Zarząd Województwa Warmińsko - Mazurskiego otwartego konkursu ofert na wykonywanie zadań publicznych związanych z realizacją zadań Województwa Warmińsko - Mazurskiego z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- *Środki Warmińsko - Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków*

Zasady udzielania dotacji określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*. Wniosek należy złożyć do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

- *Środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego*

Programem Ministra dofinansującym ochronę zabytków jest „Dziedzictwo kulturowe” Priorytet 1 „Ochrona zabytków”. Ponadto funkcjonuje Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich.

- *Środki Funduszu Kościelnego*

Fundusz będący w dyspozycji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 *Ustawy z*

dnia 20 marca 1950r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego i § 1 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61, poz. 354).

Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

- *Środki prywatne*

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami, co jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w tym zakresie mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej (na podstawie *ustawy z dnia 19 grudnia 2008r. o partnerstwie publiczno-prywatnym*).

Istotą PPP jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej ich realizacji. Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych jest dopuszczalna w Unii Europejskiej, lecz podlega zasadniczym ograniczeniom. Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo, władze samorządowe lub np. organizacje, które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu).

- **Pozostałe**

Poza wymienionymi finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami może odbywać się z:

- Funduszy strukturalnych, których środki mogą być wykorzystane na zadania z zakresu rewitalizacji:
 - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR),
 - Europejski Fundusz Społeczny (EFS),
 - Inicjatywa Wspólnotowa (EQUAL),
 - Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego,
 - Norweski Mechanizm Finansowy;
- Programów operacyjnych, które zawierają zapisy odnoszące się do problematyki rewitalizacji:

- Regionalny Program Operacyjny Warmia i Mazury (RPO Warmia i Mazury),
 - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ),
 - Program Operacyjny Kapitał Ludzki (POKL),
 - Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (POIG);
- Środków Warmińsko - Mazurskiego Urzędu Wojewódzkiego na ochronę i utrzymanie miejsc cmentarnictwa wojennego.

9 Realizacja i finansowanie przez Gminę Miejska Lubawa zadań z zakresu ochrony zabytków

Od roku 2011 corocznie w budżecie miasta Lubawa na ochronę zabytków zabezpieczana jest kwota w wysokości 60 000 zł (rozdział 92120 - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami). W pierwszym roku nie wpłynął żaden wniosek, natomiast w ramach budżetu na 2012 rok Gmina Miejska Lubawa udzieliła następujących dotacji:

1. na prace budowlane Niepublicznemu Zakładowi Opieki Długoterminowej pw. „Szpital św. Jerzego” w wysokości 15 000,00 zł z przeznaczeniem na budowę bramy wjazdowej wraz z fragmentem ogrodzenia stanowiącej element zespołu niepublicznego szpitala wpisanego do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie w dniu 8 września 2003r. pod nr A-4258. Całkowity koszt zadania określony w złożonym wniosku wynosi 30 000,00 zł;
2. na prace budowlane Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. św. Jana Chrzciciela i św. Michała w wysokości 22 500,00 zł z przeznaczeniem na rozbiórkę drugiego piętra skrzydła południowego i zachodniego i założenie nowej więźby dachowej, nieruchomości dawnego zespołu klasztornego OO Bernardynów wpisanej do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie w dniu 4 sierpnia 1957r. pod nr A-383. Całkowity koszt zadania określony w złożonym wniosku wynosi 180 000,00 zł;
3. na prace konserwatorskie i restauratorskie Parafii Rzymsko-Katolickiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Anny w wysokości 22 500,00 zł z przeznaczeniem na:
 - ekspertyzę konserwatorską dotyczącą stanu zachowania ścian i polichromii wewnątrz w kościele p.w. św. Anny,
 - program prac konserwatorskich elewacji kościoła p.w. św. Anny, program prac konserwatorskich wystroju wnętrza,
 - ekspertyzę techniczną dotyczącą wieży kościoła p.w. św. Anny,
 nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie w dniu 20 marca 1957r. pod nr A-265. Całkowity koszt zadania określony w złożonym wniosku wynosi 22 500,00 zł.

10 Załączniki

10.1 Załącznik nr 1 – Wykaz zabytków z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w rejestrze zabytków prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

10.2 Załącznik nr 2 – Wykaz zabytkowych stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

10.3 Załącznik nr 3 – Obiekty ujęte w Gminnej ewidencji zabytków

**Wykaz zabytków z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w rejestrze zabytków
prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie**

Lp.	Rodzaj obiektu	Ulica	Data wpisu do rejestru	Nr w rejestrze
1	dom	ul. Bankowa 1	1 sierpnia 1957	A-364
2	dom	ul. Jagiellońska 9	3 sierpnia 1968	A-1073
3	dom	ul. Kilińskiego 6	1 sierpnia 1957	A-359
4	dom	ul. Kilińskiego 4	1 sierpnia 1957	A-361
5	dom	ul. Kościelna 20	4 sierpnia 1957	A-382
6	kamienica	ul. Kupnera 17	13 lutego 2012	A-4589
7	dom	ul. Pod Murami 30	3 sierpnia 1957	A-381
8	dom	ul. Pod Murami 28	21 maja 1968	A-935
9	dom	ul. Pomorska 11	1 sierpnia 1957	A-356
10	dom	ul. Pomorska 21	1 sierpnia 1957	A-357
11	dom	ul. Pomorska 25	1 sierpnia 1957	A-358
12	dom	ul. Pomorska 9	1 sierpnia 1957	A-362
13	dom	ul. Pomorska 7	1 sierpnia 1957	A-376
14	dom	ul. Zamkowa 4	1 sierpnia 1957	A-379
15	dom	ul. Zamkowa 14	1 sierpnia 1957	A-375
16	dom	ul. Zamkowa 27	1 sierpnia 1957	A-363
17	ruiny zamkowe biskupów chełmińskich		4 sierpnia 1957	A-384
18	klasztor pofranciszkański	ul. Kupnera	4 sierpnia 1957	A-383
19	układ urbanistyczny - stare miasto Lubawa łącznie z murami obronnymi oraz obszar 50m. na zew. od murów		31 grudnia 1953	A-129
20	kościół św Barbary wraz z wyposażeniem wnętrza	ul. Grunwaldzka	28 września 1953	A-119
21	kościół św Jana Chrzciciela i św. Michała z wyposażeniem wnętrza	ul. Kupnera	22 marca 1957	A-229
22	kościół św Anny wraz z wystrojem	ul. Kościelna	20 marca 1957	A-220

	wnętrza			
23	kościół odpustowy p.w. Nawiedzenia NMP z cmentarzem przykościelnym	ul. Pielgrzyma	3 sierpnia 1968	A-1071
24	Zespół Szpitala Miejskiego p.w. św. Jerzego (3 budynki i ogrodzenie)	ul. Grunwaldzka, św. Barbary 11A, 13, 2-6	8 września 2003	A-4258
25	mury obronne i otoczenie 50 - 100 m oraz zabudowa na tych murach		1 sierpnia 1957	A-377

Załącznik nr 2

Wykaz zabytkowych stanowisk archeologicznych z terenu Gminy Miejskiej Lubawa znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie

1. Grodzisko stożkowe (Piaskownia lub Strzelnica) wpisane do rejestru 12 czerwca 1969 pod nr C-065,
2. Nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem wpisane do rejestru 18 maja 1992 pod nr C-152.

Załącznik nr 3

Obiekty ujęte w Gminnej ewidencji zabytków

LP	OBIEKT	ULICA	NR	DATOWANIE
1	Kamienica	Zamkowa	6	pocz. XX w.
2	Kamienica	Zamkowa	4	XIX/XX w.
3	Kamienica	Zamkowa	2a	XIX/XX w.
4	Dom	Zamkowa	27	pocz. XVIII w.
5	Kamienica	Zamkowa	23	koniec XVIII w.
6	Kamienica	Zamkowa	17	I poł. XX w.

7	Kamienica	Zamkowa	16	I ćw. XX w.
8	Kamienica	Zamkowa	15	koniec XIX w.
9	Kamienica	Zamkowa	14	I poł. XIX w.
10	Kamienica	Zamkowa	13	I poł. XX w.
11	Kamienica	Zamkowa	12	poł. XIX w.
12	Kamienica	Zamkowa	11	koniec XIX w.
13	Kamienica	Zamkowa	10	pocz. XX w.
14	Kamienica	Zamkowa	9	I poł. XX w.
15	Kamienica	Zamkowa	8	pocz. XX w.
16	Kamienica	Zamkowa	2	XIX/XX w.
17	Budynek – Młyn wodny	Wyzwolenia	-	XIX/XX w.
18	Kamienica	Warszawska	7	pocz. XX w.
19	Pomnik Chrystusa Króla	Warszawska	-	po 1945r. (w miejscu zdemontowanego przez hitlerowców)
20	Kamienica	Warszawska	14	I ćw. XX w.
21	Dom	Warszawska	13	poł. XIX w.
22	Kamienica	Warszawska	12	pocz. XX w.
23	Kamienica	Warszawska	9	pocz. XX w.
24	Kamienica	Warszawska	5	pocz. XX w.
25	Budynek gospodarczy ze szczytem	Św. Barbary	9	XIX/XX w.
26	Dom	Św. Barbary	8a	XIX/XX w.
27	Dom	Św. Barbary	8	XIX/XX w.
28	Dom	Św. Barbary	7	pocz. XX w.
29	Dom	Św. Barbary	30	pocz. XX w.
30	Dom	Św. Barbary	29	pocz. XX w.
31	Dom	Św. Barbary	25	pocz. XX w.
32	Dom	Św. Barbary	24	pocz. XX w.
33	Dom	Św. Barbary	24	pocz. XX w.
34	Dom	Św. Barbary	23	pocz. XX w.
35	Dom	Św. Barbary	22	pocz. XX w.
36	Kamienica	Św. Barbary	20	XIX/XX w.
37	Dom	Św. Barbary	14	pocz. XX w.
38	Dom	Św. Barbary	12	pocz. XX w.
39	Dom	Św. Barbary	10	pocz. XX w.

40	Kamienica	Św. Barbary	3	XIX w.
41	Kamienica	Spichlerzowa	14	XIX/XX w.
42	Dom	Rzepnikowskiego	40	pocz. XX w.
43	Dom	Rzepnikowskiego	36	pocz. XX w.
44	Dom	Rzepnikowskiego	34	pocz. XX w.
45	Dom	Rzepnikowskiego	30	pocz. XX w.
46	Dom	Rzepnikowskiego	24	pocz. XX w.
47	Dom	Rzepnikowskiego	1a	pocz. XX w.
48	Dom	Rzepnikowskiego	18	pocz. XX w.
49	Dom	Rzepnikowskiego	1	pocz. XX w.
50	Budynek gospodarczy	Rzepnikowskiego	-	XIX/XX w.
51	Kamienica	Rynek	22	XIX/XX w.
52	Kamienica	Rynek	21	XIX/XX w.
53	Kamienica	Rynek	20	XIX/XX w.
54	Dom	Pomorska	30	pocz. XX w.
55	Dom	Pomorska	3	XIX/XX w.
56	Dom	Pomorska	25a	I poł. XIX w.
57	Dom	Pomorska	25	I poł. XIX w.
58	Dom	Pomorska	28	pocz. XX w.
59	Dom	Pomorska	27	poł. XIX w.
60	Dom	Pomorska	23	poł. XIX w.
61	Dom	Pomorska	21	I poł. XIX w.
62	Dom	Pomorska	19	I poł. XIX w.
63	Dom	Pomorska	17	XIX w.
64	Dom	Pomorska	15	poł. XIX w.
65	Dom	Pomorska	13	I poł. XIX w.
66	Dom	Pomorska	11	poł. XIX w.
67	Kamienica	Pomorska	9	I poł. XIX w.
68	Dom	Pomorska	7	XVIII/XIX w.
69	Dom	Pod Murami	9	XIX/XX w.
70	Dom	Pod Murami	8	XIX/XX w.
71	Dom	Pod Murami	10	pocz. XX w.
72	Dom	Pod Murami	30	XIV-XVI, XVII, XVIII
73	Dom	Pod Murami	28	XIV-XVI, XIX
74	Dom	Pl. 700 lecia	8a	poł. XIX w.

75	Dom	Pl. 700 lecia	8	poł. XIX w.
76	Dom	Pl. 700 lecia	6	XIX/XX w.
77	Dom	Pl. 700 lecia	5	XIX/XX w.
78	Dom	Pl. 700 lecia	4	poł. XIX w.
79	Kościół p.w. Nawiedzenia NMP w Lipach	Pielgrzyma	-	1870r., 1953r.
80	Dom	Piaskowa	3	pocz. XX w.
81	Dom	Ogrodowa	7	pocz. XX w.
82	Dom	Ogrodowa	5	pocz. XX w.
83	Dom	Ogrodowa	3a	pocz. XX w.
84	Kamienica	Kupnera	7	pocz. XX w.
85	Kamienica	Kupnera	4	XIX/XX w.
86	Dom	Kupnera	29	pocz. XX w.
87	Dom	Kupnera	26	pocz. XX w.
88	Kamienica	Kupnera	23/25	pocz. XX w.
89	Dom	Kupnera	14	XIX/XX w.
90	Dom	Kupnera	13	pocz. XX w.
91	Budynek	Kupnera	12	pocz. XX w.
92	Kamienica	Kupnera	11	pocz. XX w.
93	Figura przydrożna św. Jana	Kupnera	-	XIX w.
94	Klasztor franciszkanów (później bernardynów)	Kupnera	-	pocz XVI, XVII-XVIII, l. 20-te XX w.
95	Kościół p.w. św. Jana	Kupnera	-	4 ćw. XV-XVI, pocz. XVII-XVIII w.
96	Lubawskie Łazienki	Kupnera	-	1926r
97	Willa „Concordia”	Kupnera	54	1913 r.
98	Willa	Kupnera	38	pocz. XX w.
99	Dom	Kupnera	36	pocz. XX w.
100	Dom	Kupnera	32	pocz. XIX w.
101	Dom	Kupnera	30	k. XIX w.
102	Kamienica	Kupnera	21	I ćw. XX w.
103	Dom	Kupnera	19	I ćw. XX w.
104	Kamienica	Kupnera	17	pocz. XX w.
105	Kamienica	Kupnera	10	pocz. XX w.
106	Kamienica	Kupnera	8	pocz. XX w.
107	Kamienica	Kupnera	1	pocz. XX w.

108	Dom	Kowalska	5	pocz. XIX w.
109	Dom	Kowalska	3	pocz. XIX w.
110	Dom	Kościelna	8	XIX/XX w.
111	Kamienica	Kościelna	6	pocz. XX w.
112	Budynek plebanii	Kościelna	5	XIX/XX w.
113	Dom	Kościelna	26	XIX/XX w.
114	Kamienica	Kościelna	24	pocz. XX w.
115	Kamienica	Kościelna	2/4	XIX/XX w.
116	Kamienica	Kościelna	18	pocz. XX w.
117	Kamienica	Kościelna	12	pocz. XX w.
118	Kamienica	Kościelna	10	pocz. XX w.
119	Kościół p.w. św. Anny	Kościelna	-	ok. 1330, 1550, 1581, pocz. XVIIw., XIXw.
120	Kamienica	Kościelna	20	k. XVIII w.
121	Kamienica	Kopernika	53	1914r.
122	Dom	Kopernika	51	I ćw. XX w.
123	Dom	Kopernika	43	pocz. XX w.
124	Dom	Kopernika	4	pocz. XX w.
125	Dom	Kopernika	37	l. 20-te XX w.
126	Kamienica	Kopernika	35	1930r.
127	Kamienica	Kopernika	33	I poł. XX w.
128	Dom	Kopernika	27	pocz. XX w.
129	Dom	Kopernika	17	pocz. XX w.
130	Dom	Kopernika	15	pocz. XX w.
131	Budynek	Kopernika	14	pocz. XX w.
132	Kamienica	Kopernika	18	l. 20-te XX w.
133	Kamienica	Kilińskiego	6	XVIII/XIX w.
134	Kamienica	Kilińskiego	4	k. XVIII w.
135	Dom	Kilińskiego	2	I ćw. XX w.
136	Dom	Jagiellońska	9	III ćw. XIX w.
137	Dom	Jagiellońska	8a	I poł. XIX w.
138	Dom	Jagiellońska	1	pocz. XX w.
139	Dom	Grunwaldzka	5	pocz. XX w.
140	Dom	Grunwaldzka	4	pocz. XX w.
141	Kamienica	Grunwaldzka	3	XIX/XX w.

142	Kamienica	Grunwaldzka	19	XIX/XX w.
143	Budynek	Grunwaldzka	16	1863-1896r.
144	Dom	Grunwaldzka	12	k. XIX w., k. XX w.
145	Zespół Szpitala Miejskiego p.w. ś.w. Jerzego (3 budynki i ogrodzenie)	Grunwaldzka	11A, 13, 2-6	1863-1896r.
146	Kościół p.w. św. Barbary	Grunwaldzka	-	4. ćw. XVIII w, 4 ćw. XX w., 1994r.
147	Pomnik ku czci żołnierzy radzieckich	Grunwaldzka	-	Cmentarz – 1945r. Pomnik – przed 1975r
148	Kamienica	Gdańska	9	pocz. XX w.
149	Kamienica	Gdańska	8	I poł. XX w.
150	Dom wraz ze słupkami bramy	Gdańska	5	XIX/XX w.
151	Dom	Gdańska	24	I ćw. XIX w.
152	Kamienica	Gdańska	22	pocz. XX w.
153	Kamienica	Gdańska	20	pocz. XX w.
154	Kamienica	Gdańska	18	I poł. XX w.
155	Kamienica	Gdańska	17c	pocz. XX w.
156	Dom	Gdańska	16	poł. XIX w.
157	Dom	Gdańska	15	XIX/XX w.
158	Kamienica	Gdańska	12/14	pocz. XX w.
159	Dom	Gdańska	11	poł. XIX w.
160	Dom	Dworcowa	8	pocz. XX w.
161	Budynek dworca wraz z budynkiem gospodarczym	Dworcowa	5	XIX w.
162	Dom	Dworcowa	3	XIX/XX w.
163	Willa	Dworcowa	22	XIX/XX w.
164	Park (dawny cmentarz ewangelicki)	Dworcowa	-	Cmentarz 1785-1945r. Park lata 80 XXw.
165	Pomnik rozstrzelanych	Browarowa	1	po 1945r.
166	Browar	Browarowa	1	XIX/XX w.
167	Dom	Bankowa	7	pocz. XX w.
168	Dom	Bankowa	1A	pocz. XX w.
169	Dom	Bankowa	1	pocz. XX w.
170	Kamienica	19 Stycznia	4	pocz. XX w.
171	Dom	19 Stycznia	31	pocz. XX w.

172	Dom	19 Stycznia	19b	pocz. XX w.
173	Dom	19 Stycznia	19a	pocz. XX w.
174	Obwarowania miejskie	-	-	XIV-XVI w.
175	Ogrodzenie cmentarza komunalnego	-	-	XIX/XX w.
176	Ruiny zamku	-	-	pocz. XIV, pocz. XV, 2 ćw. XVII w., od 1787 nastąpiła powolna rozbiórka
177	Nawarstwienia kulturowe starego miasta wraz z zamkiem	-	-	-
178	Grodzisko stożkowe	-	-	-

Uzasadnienie

do uchwały Rady Miasta Lubawa w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Gminy Miejskiej Lubawa na lata 2013-2016”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 roku Nr 162, poz.1568 z późn. zm.) wprowadziła obowiązek sporządzania przez gminy na okres 4 lat, gminnych programów opieki nad zabytkami.

Na podstawie art. 87 ust. 1 wyżej powołanej ustawy Program przesłano do Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie Delegatura w Elblągu celem zaopiniowania. Pismem z dnia 18.04.2013r., znak ZN.I.5120.5.2013.ak Kierownik Delegatury w Elblągu pozytywnie zaopiniował przedłożony Program.